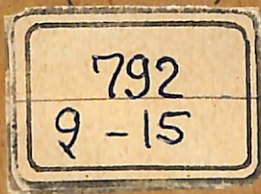

3414

Հարսի 4.

Հարսի 4

հարս
1910

8.782.3

9-15

Կ. ՉԱԼԱԲԻ

ՂԱՐԱԳԵՕՁ

2004

Н. ЧАЛАБИ

КАРАГЕЗ

ԲԱՑՈՒԷ, ՏՊԱՐԱԿՆԷ «ՏՐԵՒԷ»

ԲԱԿՄ, ԿՏՊՈԳՐԱԳԻԱ «ԿՐԵՒԷ»

1910

2011

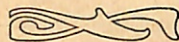
Կ. ՉՕԼԱՐԻ

8792 3
2-15

Ղ Ա Ր Ա Գ Ե Յ Ձ

(Արտատպած „Թատրոն և երաժշտութիւն“ հանդիսից).

1001
3217

Բազու, սպարան „Տրուդ“.

ՂԱՐԱԳԵՕՁ

Թատրոնի կատարած դերը ժողովրդի կուլտուրական և մտաւոր զարգացման խնդրում՝ անուրանալի է: Դա իր կրթիչ, դաստիարակիչ ուժով կռել-կռփել է շատ ժողովուրդներէ հողևոր ու մտաւոր կեանքը:

Քայց եղել են և մինչև այժմ էլ դեռ կան ազգեր ու ժողովուրդներ, որոնք զուրկ են մնացել թատրոնից. կան և այնպիսիները, որոնք թատրոնի էութեան հիմնական ըմբռնմանը դեռ չը հասած՝ թատրոնը ընդունում են որպէս լոկ զւարճութեան վայր:

Ահա հէնց այդպիսիներէ մէջ, դեռ հին ժամանակներից, միշտ եղած են ծաղրածուներ, խեղկատակներ, որոնք իրենց սրախօսութիւններով ու խեղկատակութիւններով զրահեցրել են զւարճասէր հասարակութեանը: Երանք թէպէտ և զուրկ որևէ կրթիչ իւմօ-

րից, այնուամենայնիւ կարողանում էին գրաւել հանդիսատեսները ուշադրութիւնը: Որտեղ հանդէս, ճաշկերպութ, խնջոյք էր լինում, այդ ձրիակերները՝ որոնց գոյութեան միակ աղբիւրը դա էր կազմում, իրենց սրախօսութիւններով հանդէս էին գալիս այնտեղ:

Եկաւ ժամանակ, երբ հասարակութիւնը գոհացում չէր ստանում միշտ կրկնող, միևնոյն տափակ ու անճաշակ սրախօսութիւններից, որոնց մէջ երբէք փոփոխութիւն չէր լինում: Կամաց-կամաց ժողովուրդը սկսեց սառն վերաբերել գէպի այգօրինակ զւարճութիւնները, իսկ ծաղրածուները լաւ ըմբռնելով, որ դրանով վերջ է գրելու իրանց գործունէութեանը, փորձեցին մի ուժեղ փոփոխութեամբ վերանորոգել իրենց—այսպէս ասած—ըսպերտուարը, և սկսեցին իրենց շրջապատի մէջ փոքր ի շատ է աչքի ընկնող մարդկանց ներկայացնել զանազան ծաղրական ու կրիտիկական գրութեամբ: Դրանով նրանց յաջողեց վերստին գրաւել հասարակութեան ուշադրութիւնը և ամրապնդել իրենց գիրքը: Իսկ աւելի սրամիտ-հնարագէտները քիչ հեռուն գնացին. նրանք սկսեցին զանազան իրերին ցանկացած անձնաւորութիւնների անունները տալու խաղաղանել՝—օրինակ, բահը՝ հօգեորական, ցա-

խաւելը՝ դատաւոր և այլն... Բայց յետագայում, կամաց-կամաց առաքկաններն ու իրերը տեղի աւին «մանրիկ մարդկանց»՝ անշունչ կերպարանքների:

Ահա հէնց այդ ժամանակներում է ծնունդ առնում «Ղարագեօղ»-ի նախատիպը: «Ղարագեօղի» ծագումը բաւական հին է:

«Ղարագեօղի» բեմը, (եթէ միայն կարելի է այսպէս անուանել), իրենից ներկայացնում է բարակ կտաւով պատած արկղի նման մի բան, որի ներսի կողմում շարժւում են մարդանման փոքրիկ կերպարանքներ: Դրանք պատրաստւում են կենդանիների թափանձիկ թաղանթից ու ներկւում զանազան գոյներով: Նրանք լուսաւորւում են բեմի՝ կտաւի յետևի կողմից. դրանց սոււերը, որը նման է չինական սոււերին, ընկնում է բեմը պատած պտակերացոյց կտաւի վերայ:

Պէտք է նկատել, որ դրանց ձգած սոււերները միայն սևագոյն չեն լինում, որը առանձնայատուկ է չինական սոււերին, այլ ընդհակառակը, նրանք ստանում են և ամենապայծառ գոյն՝ շնորհիւ այն բանի, որ կտաւի յետևում լոյսի ուժեղ աղբիւր կայ, որի ճառագայթները անցնելով գոյնզգոյն թափանձիկ

ֆրիգուրաների միջով, կտաւի վրայ գունաւոր սոււերներ են առաջացնում:

Բեմ շեղած դէպքում, յաճախ սենեակի մի անկիւնում պատրաստում են վարագոյր և խաղացնում առատ լոյսի տակ:

«Ղարագեօղի» խումբը բաղկացած է մի քանի գործող անձերից. նրանց թիւը կախում ունի խաղացնողի միջոցներից, որովհետեւ ամեն մի գոյգ գործող անձանց խաղացնելու համար անհրաժեշտ են մի գոյգ ձեռքեր, իսկ եթէ շատ են գործող անձինք, զրա համար անհրաժեշտ է օգնական: Յամենայն դէպս, որպէսզի ներկայացումը կայանայ, անհրաժեշտ են առնուազն չորս գործող անձինք՝—Ղարագեօղ, չաջի-բազ, բարի հայր և Ջայ-բէգ: Պատահում է երբեմն, որ զրանց թիւը աւելանում է մի քանիստով, որոնց մէջ լինում են և կանայք, ի միջի այլոց և ընտանի կենդանիներ:

«Ղարագեօղ»ը նման է ռուսական Պետրուշկային: Նա յիմար է, բայց սրիկայ և կեղծաւոր. նա իրենից ներկայացնում է հասարակ գասակարգից վերցրած մի ընտրոշ տիպ: Ռուսական Պետրուշկան, նէպաօլիտական Պուլչինէլօն, հոռմէական Մէպպատիօն, բօլօնական Արլէկին, ֆրանսիական Պօլիշինել, Լեօնեսպինօլ,

անգլիական Պէյնչն, պարսկական Քաշալ-Ահմադն, հայկական Պըլ-Պուզին ու թիւրքական Ղարագեօղը չափազանց նման են միմիանց: Ղարագեօղի հերոսները զուրկ են կրթութիւնից, կոպիտ ու գռեհիկ են: Նրանք եսասէր են, իրենց շահերը շատ բարձր են դասում, քան թէ նրանց, որոնց մօտ ծառայում են իրենք: Ուտել-խմել, զարճանալ,—ահա նրանց ամենօրեայ զբաղմունքը: Բացառութիւն է կազմում միայն Ղարագեօղը, որին թէպէտեւ Ղուրանը արգելում է գինի խմել, սակայն նա գինու փոխարէն օղի է զործածում*):

Թիւրքական Ղարագեօղները միջոցների մէջ ոչ մի խտրութիւն չեն դնում: Նրանք կողոպտում են իրենց մերձաւորին, կուում, ծեծուում են. աչք են անկում հարեանի կնոջ, աղջկայ վրայ, պարծենում են իրենց ստով ու կեղծիքով,—մի խօսքով նրանք սրբապղծում են ամեն ինչ. բայց այնուամենայնիւ, էականն այն է, որ նրանք ամենքը բարետիբա ու երկշոտ արարածներ են. բնաւորութեան այդ վերջին յատկութիւնով է որոշ չափով բացատրում նրանց պարզամտութիւնն ու կեղծաւորութիւնը:

*) Մի բանի տեղեկութիւններ բարել ենք „Т. и II.“ հանդիսից:

Միայն անգլիական Պէյնշը ու Ղարազեօզը չափազանց վաւաշտ, հեշտօտէր և միևնոյն ժամանակ անպարկեշտ են... Արաարին կրօնականութեան մէջ, Ղարազեօզը չի ճանաչում և ոչ մի սրբութիւն: Նա ամեն բանի վրայ դնում է իր ստոր զգացմունքները կնիքը: Նա հասարակութեան ծիծաղը շարժում է ոչ թէ սրամտութեամբ, այլ կեղտոտութիւններով ու անպարկեշտ երգիծանքով: Նրան շատ մեծ բաւականութիւն է պատճառում՝ աչքի ընկնող անձանց ծաղրական կերպով նմանելը, բայց նրա ամբողջ խաղի աղը կազմում է ոչ թէ սրախօսութիւնը, այլ ամենազաղիր ու անպարկեշտ գործողութիւնը՝ ձևերն ու դիրքերը:

Ղարազեօզը ճաղատ է՝ ինչպէս ֆրանսիական Պօլիշինելը, սապատաւոր՝ անգլիական Պէյնշի պէս, կերպարանքը զզուելի ու ծիծաղաշարժ, իսկ հագուստը միայն բուռն ծիծաղ է առաջացնում:

Ղարազեօզի բարեկամներն ու գործակիցներն են՝—

Հաջիրազը, որը մի շատ խորամանկ անձնաւորութիւն է: Նա շատ բան գիտէ, շատ բան է տեսել, կարգացել և ուսումնասիրած է և ամեն ինչից գաղափար ունի, և զատողութիւն-

ներ է անում: Նա աւելի հարադատ է պատկերացնում բանասանդծներին, քան նրա ճաղատ ու սապատաւոր ընկերը: Եւ քանի որ նա ամեն ինչ իմանում է, հապա ուրեմն նրան քաջ յայանի է և մարդկային սիրտը:

Երբ Ղարազեօզը գործերը վաւ ընթացք են ստանում, նա դիմում է Հաջիրազին, որը սրբազան պարտականութիւնն է օգնել ընկերոջը և հանել նրան նեղ կացութիւնից:

Բայց Հաջիրազը յիմար չէ: Ղարազեօզին ծեծում են, նա հազար ու մի տանջանքների է ենթարկւում, իսկ այդ ժամանակ Հաջիրազը անհոգ դրօսնում է՝ լի հաւատով դէպի իր բաղաւոր աստղը:

Սակայն Հաջիրազին երբեմն ծեծում է և ինքը Ղարազեօզը, որին կարծես այնպայ ժամանակներից վեր արտօնութիւն լինի տրւած՝ խեղճ գիտնական Հաջիրազին ծեծելու. և Ղարազեօզը ուրիշները վրէժը դրանից է առնում, իր դայրոյթը նրա գլխին թափում ու անխնայ ծեծում է:

Գործող անձերից մէկն էլ մի բարի հայր է,— որին, ըստ խաղացնողի ցանկութեան զանազան անուններ են տրւում, օրինակ—Ալի, Մուստաֆա, երբեմն էլ Մէմէ: Այդ դժբաղալը

իրենից ներկայացնում է պատմական մի արժանատի արժեք: Այդ ծերունուն խարում, ծեծում են, բայց նա միշտ գոհ է և ինքնարաւական:

Խմբի կարեւոր և անհրաժեշտ դերակատարներին մէկը ևս Ջէյ-բէզն է, որը նոյնպէս մի քանի անուններ ունի—Մուստաֆա, Բաշի-բողաւկ—(բառացի—«խելագար գլուխ»): Գրա մասին կարելի է ասել, որ վերին աստիճանի պարզամիտ է ու համարձակ, և թէպէտ չափազանց խորամանկ է, բայց աստիճաւաբար է կեդիւրն ու անբարոյականութիւնը: Ներկայացման ամբողջ ընթացքում նրան խարում են և միայն վերջում՝ այնուամենայնիւ նա է յաղթանակողը:

Այդ շորս գործող անձիք կազմում են խմբի կարեւոր ուժերը: Իսկ միւս՝ երկրորդական դերակատարների մասին կարելի է ասել, որ նրանք միայն անսամբըն են պահպանում, բայց մի թեթեւ վարքի տէր կնօջից, որը միշտ զբաղակաւ և անուշապատաճառն է լինում:

Գիէտայի բովանդակութիւնը կազմում է գլխաւորապէս սիրային ինտրիգներ, բայց որոնք ոչ մի կապ չեն ունենում միմեանց հետ:

Գործող անձինք ներսի կողմից միշտ ամբարշտում են լինում բարակ ձողերի վրայ,

որոնց օգնութեամբ խաղացնողը դիւրութեամբ շարժողութեան մէջ է ձգում դերակատարներին՝ ըստ իր ցանկութեան, և միևնոյն ժամանակ նա մի քանի տեսակ փոփոխութիւնների է ենթարկում իր ձայնը և խօսում է ներկայացուող արժեքի առանձին ձայնով ու խօսքերով:

Այն շինութիւնները, որտեղ արւում են այդ ներկայացումները, սաղտակապատ, դատարկ շէնքեր են, և յաճախ նման ուսուսական բալկոններին, ուր մուտքը վճարովի է: Մի քանիսը բացի շրջանաձև նստարաններից ունեն գալլերէյա և օթեակներ: Փոքրիկ քաղաքներում այդպիսի ներկայացումները արւում են սրճարաններում ու թէյատներում, ուր յաճախորդները ոչինչ չեն վճարում, այլ միայն սուրճ կամ թէյ են գնում: Բայց նախքան ներկայացման վերջանալը, սրճարանի սպասաւորներին մէկը աւնում է մի ափսէ և սկսում է հասարակութեան մէջ շրջել ու յօգուտ խաղացնողի ժողովարարութիւն անել:

Գիւղերը ևս յետ չեն մնում քաղաքից: Այստեղ ևս կան թափառական զարագեօզլիներ, որոնք իրենց բոլոր բեմը—կտարը և թատերական ամբողջ խումբը լցրած խուրձիկներ մի պարկի մէջ՝ գիւղից-գիւղ են շրջում:

Գիւղերում զբաղակաւ աւելի մեծ պատիւ ու

յարգանք է արւում, և դրանք են լինում հանդէսների ու խնճոյքների կատակարան—ծաղրածունները:

Ներկայացումը առանց միջնադարների տեւում է մօտաւորապէս երկու ժամ: Ներկայացման սկզբում և վերջում շրջիկ երաժիշտները սազերի նուազակցութեամբ զանազան դիւցաղներգութիւններ են երգում:

Այդպիսի ներկայացումների իսկական բոյնը կազմում է ամբողջ Թիւրքիան, ուր շատ է տարածւած այդ ձևի ժողովրդական թատրոնը, իսկ առանձնապէս Կ.-Պօլսում՝ Թօփիսանէ և Ստամբուլ կոչւած արուարձաններում:

Կովկասն էլ յետ չի մնացել իր հարեան Թիւրքիայից և փոխ աւնելով այդ թատրոնը անկախութիւն է Թիֆլիս, ուր մինչև այժմս էլ մեծ յաջողութեամբ գործում է, բայց կորցրած ունենալով հասարակութեան նախկին յարգանքն ու փայլն, նա օրըստօրէ սկսում է կորցնել և իր գրաւչութիւնը՝ իր գէմ ունենալով այնպիսի գուարճութիւնների վայրեր և հանրամատչելի թատերական ներկայացումներ, ուր գլխաւորապէս յաճախում է բացառապէս միջակ և ստորին դասակարգը: Բայց երբեմն էլ Արարկեօղտն հրաւիրում են Բագու և Բա-

թում: Կովկասում չկայ այդ ձևի ներկայացումների համար մշտական բեմ՝ այլ շարժական է և ներկայացումները արւում են գլխաւորապէս զանազան բաղամարդ թէյատներում և սրճարաններում: Այդ ներկայացումները արւում են ամեն օր, իսկ Ռամազանի ամիսներին համարեա ամբողջ գիշերներ:

Իսկ սփրեր են լինում այդ ձևի ներկայացման յաճախորդները: Գերակշռում է գլխաւորապէս հասարակ դասակարգը—գլխուրներ, փոզոցային շրջիկ արևորակներ և խանութպաններ, որոնք ցերեկայ յօգնածութիւնից յետոյ ժողովում են այնտեղ և մեծ հաճոյքով հետեւում ներկայացման ու դառն սրճի ըմպումով ժամանակ են անցկացնում:

Իսկ աւելի հետաքրքիրը այն է, որ կանայք, որոնց մուտքը արգելւած է այդ ներկայացումներին, բայց նրանք ևս յետ չեն մնում և զարագեօղտն իր թատրոնով իրենց մօտ են հրաւիրում:

Կանանց համար էլ նոյն պիէտներն են ներկայացւում, ինչ և առհասարակ սրճարաններում տղամարդկանց համար, որովհետև բացի սովորական ընկերուարից էլ ուրիշ բան չունեն, իսկ ունեցածն էլ բացի ստոր ու զաղկր ին-

տրիգններից, վայրենի ու անասնական կրքեր բռնկեցնող բաներից, ուրիշ բան չեն պարունակում իրենց մէջ: Ծածկած դափառանքի յետևից կամ տախտակապատնէշի տակից, որ-կէ մեծանուն մարդու օրինական կանայք ու ստրկուհիները լուրջ հետաքրքրութեամբ նայում են ներկայացման, բուն ծափահարութիւններով վարձատրելով գոչհիկ Դօն-ժուանի քաջագործութիւնները, որը վայելում է նրանց աւանձին համակրանքը:

Թիրքական նախկին ըէժիմի ամբողջ ընթացքում այդ ձևի ժողովրդական թատրոնը սկզբից ի վեր ոչ մի փոփոխութեան չէր ենթարկուել և պահպանել էր իր գոհհիկ ու անպարկեշտ տեսարանների ամբողջ ժողովածուն բայց հին ըէժիմի տապալումով, ցիրուցան եղաւ և դարագիտական թատրոնի բեպերտ-ւարը, և սահմանադրութեան հետ միասին դա էլ սկսեց փոխել իր կերպարանքը ու սկսեց արձագանք ստալ օրւան չարիքին:

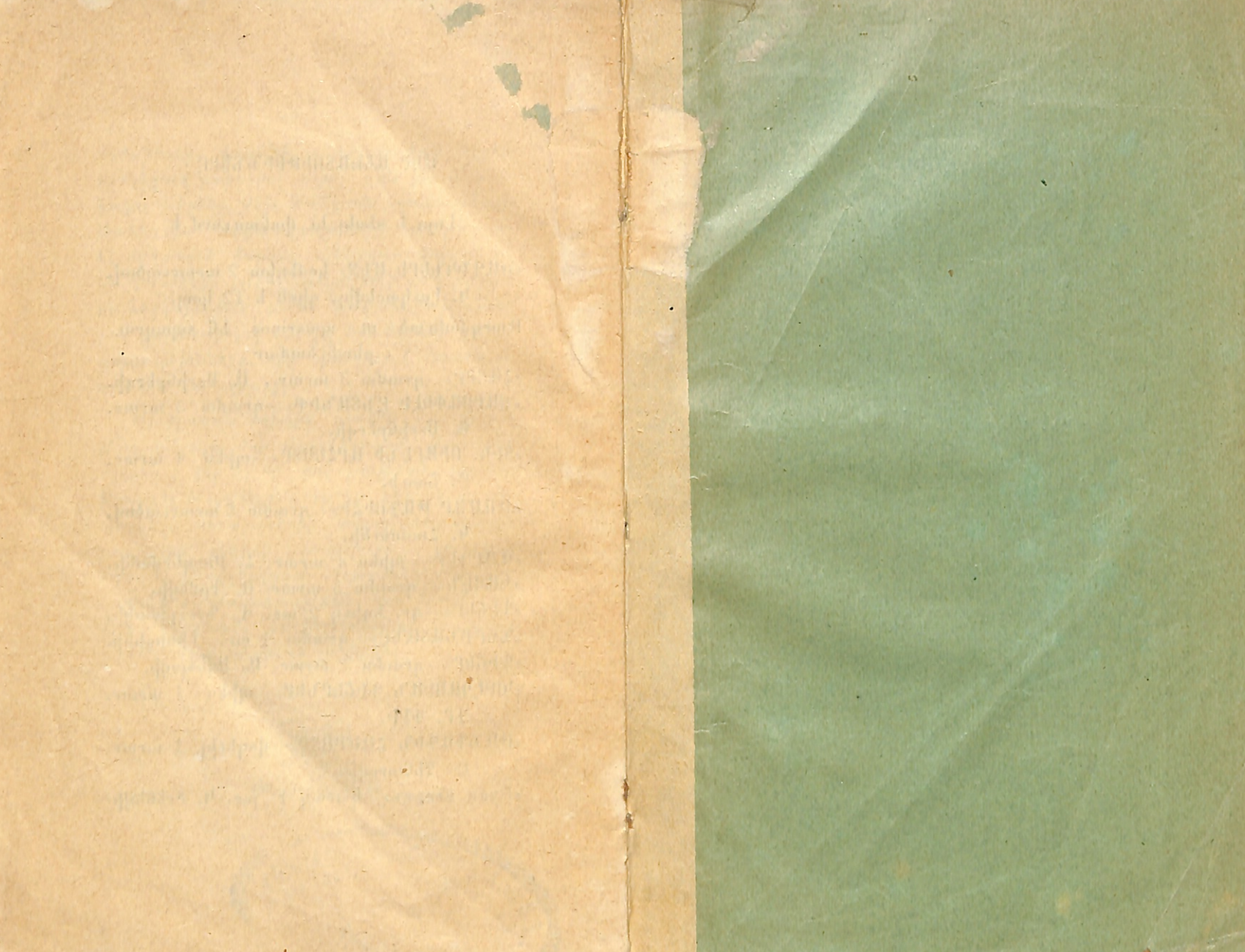

ՄԵՐ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Լոյս է տեսել եւ վաճառում է

- «ԾԱՂԻԿՆԵՐԻ Մէջ» կօմէդիա 2 արարւածով-
 Կ. Լուկաշեվիչ, գինն է 12 կօպ.
- Թարգմանւած ու պատրաստ էն սպագրու-
 քեան համար
 «ՀԱՅՐԸ»—դրամա 3 արար., Ա. Ստիքերգի.
 «ՍՍՐՍՍՓԵԼԻ ԸՆՏԱՆԻՔ»—դրամա 3 արար.
 Ա. Ստիքերգի.
- «ՏԻԿ. ՈՒՍՐԷՆԻ ԱՐՀԵՍՏԸ»—պիէս 4 արար.
 Բ. Շօտի.
- «ԹԱՄԱՐ ԹԱԳՈՒՀԻ»—դրամա 5 արարւածով,
 Կ. Համսուքի.
- «ՎԱՐԳԵՐ»—պիէս 4 արար. Հ. Զուդերմանի.
- «ԿՍՅԷՆ»—դրամա 3 արար. Օ. Գրմովի.
- «ԳԻՇԵՐ»—դր. եղիւդ 2 ար. Վ. Գրուբիւսկի.
 «ՆԵՐՔՆԱՏԱՆԸ»—դրամա 1 ար. Լիսիցինի.
- «ԳԻՇԵՐ»—դրամա 1 արար. Ա. Սվեյզովի.
- «ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԳԻՇԵՐՆԵՐ»—պիէս 1 արար.
 Գ. Գէի.
- «ԹԱՆԳՈՒԳԻՆ ՀԱՄԲՈՅՐ»—վոդելիլ 1 արար.
 Ռ. Զինարովի.
- «Руки вверху»—կատակ 1 ար. Կ. Տրեյնիլի-

3414

ԳԻՆՆ Է 5 ԿՈՊ.

4561100

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0011954

